

constraint. Therefore, human beings must be administrated with fear of punishment. Furthermore, the society required to settle a social pattern with the sovereignty take part in controlling and punishing the person who infringed and thus the link between the Cakkavatti Sutta and the synthesis of the Thai perfection society of the present day.

Keywords: Cakkavatti Sutta, Synthesis, Thai society

1. บทนำ

จกัถวัตตีสุตต เป็นพระสูตรขนาดยาว ปรากฏในพระสุตตันตปิฎกที่ขนิภาย ปาฎิกวรรค เล่มที่ 11 เป็นพระสูตรที่พระผู้มีพระภาคทราวประทับอยู่ที่เมืองมาตุลาในแคว้นมคธ ได้ตรัสแก่ เหล่าภิกษุสงฆ์ว่า “เธอทั้งหลายจงมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง จงมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลกเสียได้” และพระองค์ได้ตรัสให้เจริญสติปัฏฐาน 4 และการเจริญสติปัฏฐาน 4 เท่ากับพึ่งตน และพึ่งธรรมไปพร้อมกัน จกัถวัตตีสุตตนั้น แบ่งโครงสร้างออกเป็น 3 ส่วน คือ (1) ภาคอุเทศ เป็นบทเริ่มต้นที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสสอนให้ภิกษุทั้งหลายพึ่งธรรม ไม่พึ่งสิ่งอื่น โดยวิธีการในการพึ่งตนเอง คือ การเจริญสติปัฏฐาน 4 (2) ภาคนิเทศ เป็นบทที่อธิบายเนื้อเรื่องที่พระองค์ทรงสาธกนิทานทั้งในอดีตและอนาคตมาเป็นบุคลาธิษฐานเพื่อสอนพระภิกษุ และทำของภาคนิเทศตรัสถึงพระศรีอริยเมตไตรยอธิบายถึงเรื่องการสอนธรรมและการบริหารคณะสงฆ์ว่าเป็นแบบอย่างเดียวกันกับพระองค์และ (3) ภาคนิคมน์ เป็นการอธิบายบทสรุปในการตรัสพระสุตตนี้ ผู้ปฏิบัติธรรมย่อมเจริญด้วยอายุ วรรณะสุขะ โภคะ และผลพระสุตตนี้ มิใช่พระสุตตที่ว่าด้วยหลักปฏิบัติของพระเจ้าจักรพรรดิเท่านั้น เมื่อพิจารณาสาระที่ปรากฏในพระสุตตแล้ว พบว่ามีความสำคัญใน 3 สถานะ ได้แก่ (1) เป็นพระสุตตที่ว่าด้วยหลักการปฏิบัติแห่งความสามารถในการบรรลุถึงการพึ่งตนเองอย่างแท้จริง (2) เป็นพระสุตตที่ว่าด้วยหลักการบริหารการปกครองรัฐสำหรับพระเจ้าจักรพรรดิ พระมหากษัตริย์หรือคณะผู้บริหารประเทศ โดยจกัถวัตตีสุตต เป็นพระสุตตสำคัญที่พระพุทธองค์ทรงตรัสเกี่ยวกับการปกครองหมู่คณะที่เป็นเหตุสนับสนุนให้สังคมเจริญขึ้นหรือเสื่อมถอยลง และพระสุตตดังกล่าวยังมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับพระสุตตอื่น ๆ มากมาย อาทิเช่น อัคคัญญสูตร มหาปทานสูตร สารันทสูตร มหาสุทสสนสูตรภูทันทสูตร อัมมราชาสูตร ลักขณสูตร และสิงคาลกสูตร ซึ่งพระสุตตเหล่านั้นจะเน้นไปที่การอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งประกอบด้วยผู้นำ และผู้เข้าร่วมในสังคม โดยต่างก็ต้องอาศัยหลักธรรมของการอยู่ร่วมกัน เช่น ธรรมของความเป็นผู้นำ ได้แก่ จกัถวัตตีสุตต อัมมราชา และธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคม ย่อมหนุนให้สังคมเจริญรุ่งเรือง เป็นสังคมแห่งสันติสุข แต่ถ้าหากขาดธรรมนี้แล้ว สังคมย่อมหวนไหว ก่อให้เกิดความร้าวรานทางสังคม ก่อการทะเลาะวิวาท ส่งผลให้เกิดเป็นวิบากกรรมด้วย ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า คุณค่าของจกัถวัตตีสุตตมี 2 ประการใหญ่ ๆ คือ 1) คุณค่าในการบรรลุเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาด้วยการทำตนให้เป็นที่พึ่ง และ 2) คุณค่าในการปกครองโดยใช้หลักจักรวรรดิวัตร 12 ประการ เพื่อใช้แก้ปัญหาของสังคมใน 3 ระดับ คือ (1) ระดับปัจเจกบุคคล (2) ระดับสังคมครอบครัว และ (3) ระดับสังคมโดยรวม

2. ความหมายและโครงสร้างของจกัถวัตตีสุตต

ความหมายจะหมายถึงพระสุตตที่ว่าด้วยหลักปฏิบัติของพระเจ้าจักรพรรดิเท่านั้น แต่เมื่อพิจารณาสาระที่ปรากฏในพระสุตตแล้ว พบว่ามีความสำคัญใน 3 สถานะ ได้แก่ 1) เป็นพระสุตตที่ว่าด้วยหลักการปฏิบัติแห่งความสามารถในการบรรลุถึงการพึ่งตนเองอย่างแท้จริง ด้วยการปฏิบัติตามหลักของสติปัฏฐาน 4 อย่างถูกต้องสมบูรณ์ 2) เป็นพระสุตตที่ว่าด้วยหลักการบริหารการปกครองรัฐสำหรับพระเจ้าจักรพรรดิพระมหากษัตริย์ หรือ

คณะผู้บริหารประเทศ ได้แก่ หลักจกัถวัตติวัต 12 ประการ 3) เป็นพระสูตรที่ว่าด้วยความเจริญและความเสื่อมของคน ของสังคม หรือของประเทศ ตามแนวคิด หลักการ หรือทฤษฎีของพระพุทธศาสนา

3. โครงสร้างของจกัถวัตติสูตร

จกัถวัตติสูตรเป็นพระสูตรหนึ่งอยู่ในพระสุตตันตปิฎก เนื่องจากพระสูตรนี้มีเนื้อหาหายาวท่านจึงจัดไว้ในทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่มที่ 11 พระสูตรที่ 3 ในจกัถวัตติสูตรนั้นแบ่งโครงสร้างออกเป็น 3 ส่วน คือ (1) ภาคอุเทศ (2) ภาคนิเทศ และ (3) ภาคนิคมน์ โดยมีรายละเอียดโครงสร้างดังนี้

1) ภาคอุเทศ เป็นบทเริ่มต้นที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสสอนให้หมู่ภิกษุพึงธรรมไม่พึงสิ่งอื่นโดยวิธีการในการพึ่งตนเอง คือ การเจริญสติปัญญา 4 พระองค์ทรงแสดงเฉพาะบทมาติกา (หัวข้อ) และทรงให้ประพจน์ธรรมอันเป็นโคจรที่สืบเนื่องมาจากบิดาของพระองค์เอง เมื่อประพจน์เช่นนี้ได้ บุญก็จะเจริญยิ่งขึ้นมารจะขัดขวางไม่ได้ และเมื่อปฏิบัติแล้ว อาจหลุดพ้นเข้าถึงกระแสแห่งพระนิพพานได้

2) ภาคนิเทศ เป็นบทอธิบายเนื้อเรื่องที่พระองค์ทรงสาธกนิทานทั้งในอดีตและอนาคตมาเป็นบุคลาธิษฐาน เพื่อสอนพระภิกษุทั้งหลาย และท้ายของภาคนิเทศ พระองค์ยังตรัสถึงพระพุทธเจ้าองค์ต่อไปพระนามว่า พระศรีอริยเมตไตรย อธิบายถึงเรื่องการสอนธรรม และการบริหารคณะสงฆ์ว่าเป็นแบบอย่างเดียวกันกับพระองค์ โดยสรุปได้ 3 ประเด็น ดังนี้

(1) ทรงอธิบายว่า ผู้พึ่งตนพึงธรรมจะเจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ โภคะ และพละ แล้วทรงสาธกนิทานเกี่ยวกับพระเจ้าจักรพรรดิในอดีต 7 พระองค์ มีพระเจ้าทัฬหะนิมิ เป็นต้นผู้ประพจน์จักรวรรดิวัตรสืบทอดต่อกันมาโดยลำดับ จักรวรรดิวัตรที่พระเจ้าจักรพรรดิ ทั้ง 7 พระองค์ทรงประพจน์ ได้แก่ (1) อาศัยธรรม สักการะธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรมนอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่ จัดการรักษา ป้องกัน และคุ้มครองชนภายใน (พระมหาลี พระราชโอรส พระราชธิดา) กำล้างพล พวกกษัตริย์ผู้ติดตาม (พระราชวงศ์)พราหมณ์และคหบดี ชาวนิคมนและชาวชนบท (ชาวแวนแคว้น) สมณพราหมณ์ สัตว์พวกเนื้อ และสัตว์จำพวกนกโดยธรรม ไม่กระทำการที่ผิดแบบแผนของแวนแคว้น (2) แจกจ่ายทรัพย์แก่ผู้ไม่มีทรัพย์เลี้ยงชีพ (3) เข้าไปหาสมณพราหมณ์ผู้เว้นขาดจากความมัวเมาประมาท ตั้งมั่นอยู่ในขันติ (ความอดทน)โสรัจจะ (ความสงบเสงี่ยม) ผิดตน สงบตน ทำให้ตนเองดับกิเลสได้แล้ว สอบถามว่าอะไรเป็นกุศลเป็นอกุศล อะไรเป็นคุณ เป็นโทษ อะไรควรทำ ไม่ควรทำ อะไรทำแล้วก่อให้เกิดสุขหรือก่อให้เกิดทุกข์ตลอดกาลนาน ตรัสเล่าว่าเมื่อกษัตริราชทรงประพจน์จักรวรรดิวัตรนี้โดยบริบูรณ์แล้ว แก้ว 7 ประการได้เกิดขึ้น ทำให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองอุดมสมบูรณ์ พระเจ้าจักรพรรดิและประชาราษฎร์ผู้ประพจน์ตามมีอายุยืนถึง 80,000 ปี มีวรรณะผ่องใส มีความสุข มีโภคะ และพละ

(2) ตรัสเล่าต่อไปว่า ยังมีกษัตริราชผู้ได้รับมูรธาภิเษกพระองค์หนึ่ง ซึ่งนับเป็นองค์ที่ 8 ไม่ทรงประพจน์จักรวรรดิวัตรสืบทอดจากพระชนก จึงไม่ทรงมีแก้ว 7 ประการ บ้านเมืองของพระองค์จึงไม่เจริญรุ่งเรือง ประชาษฎร์ประสบความเดือดร้อน อดอยาก ต้องขโมยเขากินอกุศลธรรมข้ออนินาทานจึงเกิดขึ้น อายุ วรรณะ สุขะ โภคะ และพละเริ่มเสื่อมถอย ต่อมาได้เกิดอกุศลธรรมข้อปาณาติบาต มุสาวาทเป็นต้นขึ้นตามลำดับ เมื่ออกุศลธรรมแต่ละข้อเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อมลง ๆ ตามลำดับ อายุ วรรณะ สุขะ โภคะ และพละก็เสื่อมลง ๆ ตามลำดับ จนถึงสมัยหนึ่งที่มนุษย์มีอายุขัยแค่ 10 ปีตาย ในสมัยนั้นจะเกิดกาลยุคขึ้นมิลลัญญีเป็นเวลา 7 วัน คือ คนเห็นคนเข้าใจว่าเป็นเนื้อที่ตนอยากกินเพื่อแก้ความหิวโหย จึงใช้อาวุธประหัตประหารกัน จนผู้คนล้มตายไปเกือบหมดโลก ช่วงเวลานั้น เรียกว่า “สัถถันตรกัป” คนที่รอดตายคือผู้ที่หลบหนีออกจากหมู่คณะไปหลบซ่อนตัวอยู่ป่าดงพงพี พอพ้น 7 วัน จึงออกจากที่ซ่อน เกิดความรู้สึกสำนึกถึงคุณค่าของธรรมแล้วตั้งใจปฏิบัติธรรม ทำให้ค่อย ๆ กลับเจริญรุ่งเรืองขึ้นโดยลำดับอีก (3) ตรัสเล่าต่อไปว่า

เมื่อมนุษย์มีอายุ 80,000 ปี พระเจ้าจักรพรรดิพระองค์หนึ่งพระนามว่า สังขะ จะเสด็จอุบัติขึ้นในโลก พระองค์ทรงประพาศจักรวรรดิวัตรอย่างเคร่งครัด ทำให้บ้านเมืองของพระองค์เจริญรุ่งเรือง กว้างขวาง อาณาจักรของพระองค์มีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่กรุงพาราณสี แต่จะมีชื่อว่าเกตุมดีราชธานี มีประชากรหนาแน่น นอกจากนี้ ยังตรัสเล่าว่า ในสมัยนั้น พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า เมตไตรย จะเสด็จอุบัติขึ้นในโลก จะทรงสั่งสอนธรรมและบริหารการคณะสงฆ์อย่างเดียวกับพระองค์ในบัดนี้

(3) ภาคนิคมน์ เป็นการอธิบายบทสรุปในการตรัสพระสูตรนี้ พระองค์ทรงตรัสสรุปไว้ว่า ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงทรงสอนให้ฟังตน ฟังธรรม โดยการเจริญสติปัฏฐาน 4 และประพาศธรรมอันเป็นโคจร ซึ่งสืบเนื่องมาจากบิดา (พระองค์เอง) ผู้ปฏิบัติธรรมย่อมเจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ โภคะ และพละ คือ

(1) ธรรมที่ทำให้มีอายุยืน ทรงแนะนำให้เจริญอิทธิบาท 4 เพราะว่าเป็นเหตุให้ดำรงอยู่ได้ตลอดกัปป์หรือกว่ากัปป์

(2) ธรรมที่ทำให้มีวรรณะ ทรงแนะนำให้รักษาศีล สำรวมในปาฏิโมกข์ (ศีลที่เป็นประธาน)

(3) ธรรมที่ทำให้มีสุข ทรงแนะนำให้เจริญฌาน (ฌานทั้ง 4 เป็นเหตุให้มีสุข)

(4) ธรรมที่ทำให้มีโภคะ ทรงแนะนำให้เจริญอัปปมัญญา 4 (พรหมวิหาร 4) เพราะว่าเป็นเหตุให้มีโภคะ (ทรัพย์สมบัติ)

(5) ธรรมที่ทำให้มีพละ ทรงแนะนำให้เจริญวิปัสสนา จนได้เจโตวิมุตติ (ความหลุดพ้นเพราะสมาธิ) และปัญญาวิมุตติ (ความหลุดพ้นเพราะปัญญา) อันไม่มีอาสวะอยู่ในปัจจุบันว่าเป็นเหตุให้มีพละ (กำลัง)

ผู้เขียนสรุปได้ว่า สรุปได้ว่า จักกวัตตสูตรนั้นแบ่งโครงสร้างออกเป็น 3 ส่วน คือ (1) ภาคอุทเทศ (2) ภาคนิทเทศ และ (3) ภาคนิคมน์ โดยแบ่งดังนี้

1) ภาคอุทเทศ เป็นบทเริ่มต้นที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสสอนให้ภิกษุทั้งหลายฟังธรรม ไม่ฟังสิ่งอื่น โดยวิธีการในการฟังตนเองคือการเจริญสติปัฏฐาน 4

2) ภาคนิทเทศ เป็นบทอธิบายเนื้อเรื่องที่พระองค์ทรงสาธกนิทานทั้งในอดีตและอนาคตมาเป็นบุคลาธิษฐานเพื่อสอนพระภิกษุทั้งหลาย และท้ายของภาคนิทเทศนั้นพระองค์ยังตรัสถึงพระพุทธเจ้าองค์ต่อไปพระนามว่า พระศรีอริยเมตไตรย อธิบายถึงเรื่องการสอนธรรมและการบริหารคณะสงฆ์ว่าเป็นแบบอย่างเดียวกันกับพระองค์

3) ภาคนิคมน์ เป็นการอธิบายบทสรุปในการตรัสพระสูตรนี้ว่า พระองค์สอนให้ฟังตนฟังธรรม โดยการเจริญสติปัฏฐาน 4 และประพาศธรรมอันเป็นโคจร ซึ่งสืบเนื่องมาจากบิดา (พระองค์เอง) ผู้ปฏิบัติธรรมย่อมเจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ โภคะ และพละ

รูปแบบของจักกวัตตสูตรเป็นบรรยายโวหารแบบสาธกนิทานทั้งเรื่องอดีตและอนาคตเพราะมีทั้งนิทานคติโบราณ คือเรื่องพระเจ้าทัฬหะเนมิ และเรื่องราวในอนาคต คือเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยโดยชี้ให้เห็นความเปลี่ยนแปลงไปหลาย ๆ ประการ ผู้เขียนเห็นว่า เหตุผลที่ทำให้พระพุทธเจ้าตรัสเล่าเรื่องสังคมยุคเจริญแล้วเสื่อมลงและกลับเจริญได้อีกครั้งหลังจากตรัสสติปัฏฐาน 4 นั้นมีเหตุที่เชื่อมโยงกัน คือ เมื่อภิกษุเจริญสติปัฏฐาน 4 อยู่ ได้ชื่อว่าอยู่ในโคจรหรือวิสัยของบิดาจึงจักไม่เสื่อม ถ้าไม่เจริญสติปัฏฐาน 4 ก็เสื่อมจากสิ่งที่ควรสืบต่อบิดา คือเสื่อมจากธรรมที่บิดามีอยู่ บิดาย่อมหมายถึงพระพุทธองค์นั่นเองจึงได้ตรัสเล่าถึงสังคมหนึ่งที่ตีพร้อมสมบูรณ์แบบ แต่สังคมที่ตีพร้อมอย่างนั้นยังต้องเสื่อมลงเพราะการไม่ดำเนินตามรอยพ่อ ในสมัยพอมีสถิตะดังนี้ว่า มีพระราชจักรพรรดิพระนามว่า ทัฬหะเนมิ ผู้ทรงธรรม เป็นพระราชบิดาโดยธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทร 4 เป็นขอบเขต ทรงชำนะแล้ว มีราชอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์ด้วยแก้ว 7 ประการ คือ 1) จักรแก้ว 2) ช้างแก้ว 3) ม้าแก้ว 4) แก้วมณี 5) นางแก้ว 6) คฤหบดีแก้ว และ 7) ปริณายกแก้ว จักรแก้วนั้น ผู้วิจัยตีความ

ว่าหมายถึงความชอบธรรมในการปกครอง เป็นเงื่อนไขหลักให้เกิดการปกครองที่ดีพร้อมสมบูรณ์แบบ ด้วยเหตุ 2 ประการ คือ

1. เพราะเมื่อจักรแก้วเคลื่อนจากที่นั่นหมายถึงการลงจากตำแหน่งอย่างเหมาะสม ในเวลาที่เหมาะสม ผู้ปกครองที่ดีแม้จะดีเพียงใด แต่เมื่ออายุล่วงถึงวัยชรา ก็ถึงเวลาลงจากตำแหน่งนักปกครอง แล้วส่งต่อการปกครองให้กับรุ่นต่อ ๆ ไป

2. เพราะจักรแก้วเป็นสิ่งที่ไม่อาจหยิบยื่นให้กันได้ พระเจ้าจักรพรรดิทุกพระองค์ต้องบำเพ็ญความดีจนเกิดมีจักรแก้วเฉพาะพระองค์ สิ่งทีก่อให้เกิดจักรแก้วปรากฏแก่ผู้นั้นคือ การรักษาศีลอุโบสถและการบำเพ็ญจักกวัตติวัตร 5 ประการครบถ้วน

ส่วนแก้วอีก 6 ประการเป็นเพียงบริวารของจักรแก้ว เมื่อจักรแก้วเคลื่อนจากที่ นั่นก็หมายถึงการลงจากตำแหน่งอย่างเหมาะสมในเวลาที่เหมาะสม ผู้ปกครองที่ดีแม้จะดีเพียงใดแต่เมื่ออายุล่วงถึงวัยชรา ก็ถึงเวลาลงจากตำแหน่งนักปกครอง พระเจ้าจักรพรรดิผู้เป็นบิดาก็บวชเป็นพระฤๅษีได้แนะนำสั่งสอนให้พระราชโอรสปฏิบัติดีเหมือนตน จนพระราชโอรสมีจักรแก้วเหมือนบิดา เป็นอย่างนี้มา 7 พระองค์ แต่มาปฏิบัติผิดในสมัยของพระราชวงศ์ที่ 8 ไม่ปรึกษาพ่อที่เป็นพระฤๅษี ปกครองโดยไร้จักรแก้ว และฟังคำสอนของคนใกล้ตัวที่แนะนำเฉพาะสิ่งที่พวกตนได้รับผลดี หรือเฉพาะที่เกี่ยวกับตนและพวกตน ทอดทิ้งชาวเมืองให้ยากจน เพราะไม่แบ่งปันทรัพย์ให้ทั่วถึง จึงเกิดมีการลักขโมยเกิดขึ้นในสังคมและความเสื่อมอย่างอื่นก็ตามมาเป็นห่วงโซ่แห่งวงจรของความเสื่อม การไม่ปรึกษาพ่อ ไม่บำเพ็ญจักกวัตติวัตร 12 ปกครองตามใจตนเอง ก่อให้เกิดความเสื่อมอันส่งผลกระทบต่อโลกใบนี้อย่างต่อเนื่องไปตามลำดับจนมนุษย์ในโลกอายุสั้นลง และทรัพยากรธรรมชาติก็เสื่อมลง

จักกวัตติวัตร เมื่อกล่าวรวมโดยย่อมี 5 ประการ คือ 1) ธรรมาธิปไตย (มีธรรมเป็นใหญ่) 2) ัมมิการักษา (ปกป้องคุ้มครองธรรม) 3) อธรรมการนิเสธนา (ละเว้นอธรรม) 4) ธนานุปทาน (มอบทรัพย์แก่ผู้ขาดแคลน) และ 5) ปริบุจจา (เสวนาธรรมกับสมณะ) แต่เมื่อขยายความในข้อ 2 คือ ัมมิการักษาออกเป็น 8 ประการ จะได้จักกวัตติวัตรถึง 12 ประการ คือ

1. ธรรมาธิปไตยจงอาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรม ทำความเคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่

2. ัมมิการักษา จงจัดการรักษา ป้องกัน และคุ้มครองอันเป็นธรรม แบ่งย่อยออกเป็น 8 ประการ ได้แก่

2.1 จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองในชนภายใน

2.2 จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองในหมู่พล

2.3 จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองในพวกกษัตริย์ผู้เป็นอนุยนต์

2.4 จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองในพวกพราหมณ์

2.5 จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองในพวกคฤหบดี

2.6 จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองในชาวนิกมและชาวชนบททั้งหลาย

2.7 จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองในพวกสมณพราหมณ์

2.8 จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองในเหล่าเนื้อและนก

3. อธรรมการนิเสธนา การอธรรมอย่าให้มีได้ในแว่นแคว้น คือกำจัดอธรรมให้หมดไปจากแว่นแคว้นของตน

4. ธนานุปทาน พึงให้ทรัพย์แก่บุคคลผู้ไม่มีทรัพย์

5. ปริบุจจา พึงเข้าไปหาสมณพราหมณ์ผู้ที่ประพฤติดังเว้นจากความเมา และความประมาท ตั้งมั่นอยู่ในขันติและโสรัจจะ ฝึกตนแต่ผู้เดียว สงบตนแต่ผู้เดียว ให้ตนดับกิเลสอยู่แต่ผู้เดียว โดยกาลอันควร แล้วถามว่า

“ท่านขอรับ กุศล ออกุศลคืออะไร กรรมมีโทษ กรรมไม่มีโทษคืออะไรกรรมอะไรควรเสพ กรรมอะไรไม่ควรเสพ กรรมอะไรอันข้าพเจ้ากระทำอยู่ พึงมีเพื่อไม่เป็นประโยชน์เพื่อทุกข์ สิ้นกาลนาน, หรือว่ากรรมอะไรที่ข้าพเจ้ากระทำอยู่ พึงมีเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข สิ้นกาลนาน เมื่อได้ฟังคำของสมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้วว่า สิ่งใดเป็นอกุศล พึงละเว้นสิ่งนั้นเสีย สิ่งใดเป็นกุศลพึงถือมั่นสิ่งนั้นประพฤติ นี้แล คือ “จักกวัตติวัตรอันประเสริฐ” นั้น

4. การสังเคราะห์สังคมไทยที่พึงปรารถนา

ผู้เขียนต้องการนำเอาหลักธรรมที่ปรากฏในจักกวัตตสูตรมาสังเคราะห์กับสภาพสังคมไทย เพื่อนำเสนอ มุมมองใหม่ของสังคมไทยในยุคปัจจุบัน ซึ่งสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลง (Society of Change) นั้น จึงส่งผลทำให้คนในสังคมปัจจุบันขาดดุลภาพในการใช้ชีวิตทั้งอยู่คนเดียวและการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม หาความสุขไม่ได้ แต่ละคนมีจิตใจเต็มไปด้วยความอยากได้ อยากมี และอยากเป็น โดยไม่สนใจความถูกต้อง ไม่รู้จักเพียงพอ และเมื่อมาอยู่ด้วยกันเป็นสังคม แต่ละคนในสังคมมีแต่การเอาเปรียบซึ่งกันและกัน สภาพสังคมเป็นอยู่ในลักษณะปลาใหญ่กินปลาน้อย ไม่จริงใจ ไร้ความยุติธรรม ปราศจากความเอื้ออาทร โอบอ้อมอารี และเมตตาธรรมต่อกัน ไม่มีวิถีถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกันเหมือนเก่าก่อน สังคมเต็มไปด้วยความยุ่งเหยิง รีบเร่ง แข่งแย่ง ช่างชิง ปากว่าตาขยิบ หน้าเนื่อใจเสื่อ ไม่สนใจเรื่องความถูกต้อง สนใจแต่พวกตนเองและพวกพ้อง เป็นต้น สภาพสังคมปัจจุบันจึงดูไม่น่าอยู่ ทั้งๆ ที่เต็มไปด้วยความเจริญทางด้านวัตถุที่คอยอำนวยความสะดวกอยู่รอบกายที่เป็นเช่นนั้นก็อันเนื่องมาจากวัตถุเป็นได้เพียงอุปกรณ์หรือเครื่องอำนวยความสะดวกต่อร่างกายเท่านั้น ขาดความรู้หลักคิดสติปัญญาทางปรัชญาที่จะเป็นเครื่องมือกำหนดขอบเขตและทิศทางของการใช้วัตถุ นั้นให้ถูกต้องเหมาะสมให้ดียิ่งขึ้น ด้วยเหตุว่าสติปัญญาแห่งหลักคิดทางปรัชญานั้นจะเป็นเครื่องมือช่วยให้มนุษย์ รู้จักการพัฒนาคุณธรรม ศีลธรรมนั้นๆ เพื่อนำมาใช้ในชีวิตทั้งส่วนตัวและการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมได้อย่างถูกต้องเหมาะสมยิ่งๆ ขึ้นไปอีกทีหนึ่ง สภาพทางการเมืองของสังคมไทยปัจจุบันก็เต็มไปด้วยความย่อนแอซึ่งที่ เกิดขึ้นในใจของประชาชน แทนที่ระบบการเมืองของไทยจะเป็นแบบแผนของสังคมในการปกครองประเทศ และดูแลทุกข์สุขของประชาชนให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข แต่กลับพบปัญหาของสภาพสังคมไทย ได้แก่ เช่น 1) การใช้เงินเป็นใหญ่ 2) มีการผูกขาดการเมืองโดยคนจำนวนน้อย 3) คนดีมีความสามารถเข้าไปสู่การเมืองได้ยาก 4) ไม่ตั้งอยู่ในสัญญาประชาคมที่ไว้ไว้กับประชาชน 5) การทุจริตประพฤติมิชอบมีอยู่ในทุกระดับ 6) การเผด็จการโดยระบอบรัฐสภา 7) การต่อสู้ขัดแย้งเรื้อรังและความไร้เสถียรภาพทางการเมือง 8) การขาดประสิทธิภาพทางการบริหารและนิติบัญญัติ และ 9) การขาดสถานะผู้นำทางการเมือง

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า สภาพสังคมในปัจจุบันเปลี่ยนไปจากเดิมมากและมีการเปลี่ยนไปอีกเรื่อยๆ ไม่มีที่สิ้นสุด การเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกที่รวดเร็วทำให้มีผลกระทบต่อสังคมไทยอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงในด้านวัตถุ การเปลี่ยนแปลงนี้เราเรียกกันว่าการพัฒนา การพัฒนาสังคมเพื่อให้เกิดสภาพสังคมที่น่าอยู่น่าพึงปรารถนานั้น โดยภาพใหญ่ผู้มีหน้าที่กำหนดทิศทางในการพัฒนาสังคมประเทศนั้นก็ คือรัฐ โดยเป้าหมายที่แท้จริงของรัฐในเรื่องการพัฒนาก็คือการที่จะทำให้ประชาชนมีความสุขทั้งด้านร่างกาย และจิตใจ การพัฒนาประชาชนจึงจำเป็นจะต้องพัฒนาจิตใจควบคู่กันไปกับการพัฒนาวัตถุ จิตใจของมนุษย์ควรได้รับการพัฒนาอย่างเท่าเทียมกับที่วัตถุได้รับการพัฒนาไปแล้วหรือต้องได้รับการพัฒนามากไปกว่าวัตถุ พบว่า หลักการหรือหลักธรรมในพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญในการพัฒนามนุษย์ที่จิตใจ หากมนุษย์แต่ละคน ได้รับการพัฒนาจิตใจดีแล้ว เมื่อมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม สังคมก็จะกลายเป็นสังคมที่น่าอยู่ต่อไป สังคมไทยซึ่งได้ มีพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นที่พึ่งที่เคารพนับถือตั้งแต่บรรพบุรุษมาช้านาน การนำหลักธรรมใน

พระพุทธศาสนาเถรวาทมาเพื่อพัฒนาสังคมไทยให้มีสภาพที่น่าพึงปรารถนานั้นจึงเป็นเรื่องที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมอย่างแท้จริง

หากมองย้อนกลับไปในสมัยกำเนิดพระพุทธศาสนา ศาสนาพุทธ สอนให้มนุษย์ทำความดีทุกข์ตามหลักคำสอนแห่งอริยสัจ 4 โดยใช้วิธีปฏิบัติตามหนทางแห่งมรรคมีองค์ 8 หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทางสายกลาง คือ มัชฌิมาปฏิปทา เพื่อไปถึงจุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน อันเป็นความสงบสุขที่ถาวร ส่วนหลักคำสอนของศาสนาคริสต์นั้น พระผู้เป็นเจ้าของได้บอกแนวทางปฏิบัติแก่คริสตศาสนิกชนให้ปฏิบัติอย่างเคร่งครัดตามพระบัญญัติอย่างครบถ้วน คือ จงรักภักดีต่อพระเจ้าอย่างสุดหัวใจและรักเพื่อนมนุษย์ทุกคนเหมือนรักตนเอง เพื่อจะไปสู่จุดหมายสูงสุด คือ สวรรค์ อันเป็นอาณาจักรของพระเจ้า ซึ่งเป็นความสุขนิรันดร์ของชีวิต

ผู้เขียนเห็นด้วยกับหลักธรรมจักรวัตตีสูต ได้แก่ 1) หลักการครองตน พระพุทธองค์ทรงตรัสให้พุทธบริษัท หรือคนในองค์การของพระองค์มีความเชื่อมั่นศรัทธาในการพัฒนาตนเอง รู้จักควบคุมตนเองโดยใช้หลักสติปัญญา 4 ทรงเสนอแนวทางให้พนักงานในบริษัทของพระองค์ปฏิบัติตามหลักการที่ถูกต้องโดยดำเนินรอยตามผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสในองค์การด้วยพระดำ รัสว่า ให้ท่องเทียวไปในทางอันเป็นโคจรแห่งบิดาของตน (พระองค์เอง) ซึ่งท่านเหล่านั้นมีประสบการณ์มาก่อน ทรงมุ่งให้ผู้ที่เป็นผู้บังคับบัญชามุ่งพัฒนาตนเองให้มีภาวะผู้นำ โดยทรงเปรียบเทียบด้วยการเกิดขึ้นของความเป็นจักรพรรดิของพระเจ้าจักรพรรดิในอดีตมีเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิพระนามว่าทัฬหะเนมิ เป็นต้น ภาวะผู้นำ ดังกล่าว ทรงเน้นเกิดการขึ้นแห่งอำนาจในการบริหารจัดการว่าต้องการจากอำนาจบารมีหรือคุณงามความดีในตนเองโดยการประพฤติปฏิบัติตามหลักที่นักบวชหรือสมณพราหมณ์ หรือเปรียบเทียบในยุคปัจจุบันก็คือที่ปรึกษาบริษัทอย่างถูกต้อง เป็นการถือธรรมเป็นใหญ่เมื่อผู้บริหารมีธรรมเป็นหลัก มีธรรมเป็นธง การนับถือศรัทธาในตนเองก็เกิดขึ้นสามารถแผ่ขยายไปในทิศต่าง ๆ ทำให้คนทั้งหลายเหล่านั้นมอบกาย มอบใจ หรืออุทิศตนเพื่อผู้บริหารอย่างเต็มใจประสิทธิภาพในการบริหารก็จะเกิดขึ้นแก่บริษัท สรุปว่าผู้บริหารจะต้องยึดหลักธรรมมาธิปไตย คือ ถือความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผล หลักการ กฎกติกาที่ชอบธรรมเป็นบรรทัดฐาน เคารพธรรม เชิดชูธรรม นิยมธรรมตั้งตนอยู่ในธรรม ประพฤติธรรมด้วยตนเอง 2) หลักการครองคน เมื่อผู้บริหารมีการพัฒนาตนเองให้มีภาวะผู้นำ ในตนด้วยคุณธรรมอย่างสมบูรณ์แล้ว ทรงมอบหลักการในการบริหารคนที่อยู่ภายใต้บังคับบัญชาของตนเอง คือ 1. ธรรมิการักษา คือ จัดอำนาจการรักษาคุ่มครองอันชอบธรรมแก่พนักงานทุกคนที่อยู่ในบริษัทให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในกรอบแห่งศีลธรรมเดียวกัน 2. อธรรมการนิเสธนา ห้ามกั้น มิให้มีการอันอธรรมเกิดขึ้นในบริษัทคือการจัดการป้องกันแก้ไขมิให้มีการกระทำ ความผิดความชั่วร้ายเดือดร้อนเกิดขึ้น 3. ธนานุปะทาน ปันทรัพย์เฉลี่ยผลกำไรที่เกิดขึ้นในองค์การแก่พนักงานทุกคนอย่างชอบธรรม เพื่อเป็นการจูงใจด้วยการจัดการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจของพนักงาน 3) หลักการครองงาน ในการดำเนินมีการสอบถามปรึกษาปัญหาที่ปรึกษา หรือผู้ที่มีประสบการณ์ เพื่อให้รู้ชัดการอันดีชั่ว ควรประกอบหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขหรือไม่ แล้วประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปโดยถูกต้อง เพราะหากไม่ยึดหลักดังกล่าวแล้วดำเนินการตัดสินใจตามแนวทางของตนเพียงอย่างเดียว อาจเกิดการผิดพลาดดังที่พระพุทธองค์ทรงยกความผิดพลาดในการบริหารบ้านเมืองของพระเจ้าจักรพรรดิองค์ที่ 7 ที่ไม่ทรงแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ ทำให้ประชาชนทำ อุกุศลกรรมบท 10 และก็เกิดความล่มสลายของสังคมในที่สุด

5. บทสรุป

จักรวัตตีสูต เป็นพระสูตรที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงใช้เป็นกุศโลบายสั่งสอนภิกษุ และบุคคลทั่วไป โดยเฉพาะพุทธศาสนิกชนได้รู้จักการพึ่งตนเอง และการพึ่งธรรมะให้เกิดประโยชน์แก่ตนและผู้อื่นได้ สรุปจากประเด็นศึกษาได้ดังนี้

1. ความสำคัญในด้านการพัฒนาชีวิต การพัฒนาชีวิตตามหลักของพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏใน จักรกวัตติสูตรนั้นก่อให้เกิดประโยชน์ 3 ประการ คือ 1) ทำให้บุคคลเป็นคนดีของสังคม เป็นผู้มีความประพฤติดี เคารพกฎหมาย แต่อยู่ในกรอบวัฒนธรรมประเพณีที่ติงามของสังคมพระพุทธเจ้าสอนให้บุคคลงดเว้นกายทุจริต วาจทุจริต และประพฤติดั้งกายสุจริต วาสุจริต อันเป็นไปตามหลักของศีล เรียกว่า กายภาวนา กายภาวนานี้เป็น วิธีการพัฒนาบุคคลด้านพฤติกรรมที่แสดงออกทางกายและวาจา เรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคม ให้บุคคลแสดงออก เฉพาะพฤติกรรมในด้านดีเท่านั้น 2) ทำให้บุคคลมีจิตใจและอารมณ์มั่นคง เป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คนอื่น เป็นคนที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม พระพุทธเจ้าสอนให้บุคคลงดเว้นความโลภ ความพยาบาท แล้วให้ประพฤติดั้งมโนสุจริต ไม่มีความโลภ ไม่มีความพยาบาท หรือมีจิตใจเสียสละ และยินดีให้อภัย ตามมโนสุจริต เป็นการ พัฒนาจิตใจตามหลักของสมาธิที่เรียกว่า จิตภาวนา 3) ทำให้บุคคลได้รู้และเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้องตาม ความเป็นจริง เป็นสัมมาทิฐิ ละมโนทุจริต ปฏิบัติตามมโนสุจริต เป็นการพัฒนาบุคคลตามหลักปัญญา เรียกว่า ปัญญาภาวนา การปฏิบัติข้อนี้เป็นการพัฒนาบุคคลให้เข้าใจชีวิตอย่างแจ่มแจ้ง จนถึงสัมมาญาณและบรรลุ สัมมาวิมุตติ ซึ่งถือเป็นปัญญาภาวนาเช่นกัน

2. ความสำคัญในด้านการเมืองการปกครอง การเมืองการปกครอง หมายถึง การปกครองเพื่อ การศึกษา เป็นการปกครองที่ทำให้เกิดความสงบเรียบร้อยโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องเชื่อม ประสานเพื่อสร้างสังคมให้สงบสุข โดยนัยหมายก็คือการดูแลบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาราษฎร์ที่อาศัยอยู่ ในอาณาเขตรัฐโดยหลักธรรมาภิบาลในจักรกวัตติสูตร ที่แสดงถึงหลักการปกครองโดยธรรม 5 ประเด็นด้วยกัน ได้แก่ 1) ความสำคัญของผู้ปกครองผู้นำนั้นมีความสำคัญในการปกครอง กำหนดบทบาทของรัฐ โดยการวาง กติกามารยาททางสังคม เพื่อให้คนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข 2) คุณลักษณะของผู้ปกครอง มีดังนี้ (1) เป็นผู้ทรง ธรรม (2) มีความยุติธรรม (3) มีความรอบรู้ (3) หน้าที่ของผู้ปกครอง ประกอบด้วยหลักการ 5 ประการ คือ (1) ถือธรรมเป็นใหญ่ (2) ให้ความคุ้มครองโดยธรรม (3) ป้องกันอธรรม (4) ปันทรัพย์เฉลี่ยให้แก่ชนผู้ไร้ทรัพย์ และ (5) มีที่ปรึกษาที่ทรงความรู้และคุณธรรม 4) บทบาทของผู้ปกครอง ต้องดำรงตนด้วยหลัก 3 ประการ คือ ต้องมีจิตสำนึกสาธารณะ ต้องรับฟังเสียงของประชาชน และต้องประชาสัมพันธ์สิ่งที่จะต้องแก่สังคม 5) หลักการปกครอง ได้แก่ (1) หลักทศพิธราชธรรม (2) ราชสังคหวัตถุ (3) อปริหานิยธรรม (4) สปัปฐิสธรรม (5) หลักการทศ

3. ความสำคัญในด้านเศรษฐกิจ ระบบเศรษฐกิจในทางพระพุทธศาสนามี 3 คือ การผลิต การจำหน่าย จ่ายแจก และการบริโภคใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ในฐานะเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ช่วยสร้างสรรค์ชีวิตของมนุษย์ให้เข้าถึง เป้าหมายคือความสุข 4 ประการ ได้แก่ สุขอันเกิดแต่การมีทรัพย์สุขเกิดแต่การใช้สอยทรัพย์ สุขอันเกิดจากการ ไม่มีหนี้ และสุขอันเกิดจากการทำงานที่ไม่มีโทษ แต่ที่เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจขึ้นในจักรกวัตติสูตรก็เพราะการ บริหารปกครองประเทศที่ไม่มีความเป็นธรรมของพระมหากษัตริย์หรือคณะผู้ปกครอง ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำ ในสังคม มีความแตกต่างระหว่างคนจนกับคนรวย ทำให้เกิดปัญหาหลายอย่างตามมา และการแก้ปัญหาอย่าง ผิดวิธีนั่นเอง ดังนั้น พระสูตรจึงได้เสนอหลักการที่ผู้ปกครองพึงปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจไว้ 3 ประการด้วยกัน คือ 1) พระราชาต้องพระราชทานพันธุ์พืช และอาหารแก่พลเมืองผู้ขะมักเขม้นในการประกอบ อาชีพเกษตรกรรม และเลี้ยงปศุสัตว์ 2) พระราชาจะต้องพระราชทานทุนทรัพย์ให้แก่พลเมือง ผู้ที่ขะมักเขม้นใน พาณิชยกรรม 3) พระราชาต้องพระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการที่ขยันขันแข็งในการทำงาน

4. ความสำคัญในด้านการศึกษา การศึกษา คือการฝึกฝนอบรมพัฒนาคนให้เกิดความดีงาม ความเจริญ ทางด้านจิตใจเป็นส่วนสำคัญ พระพุทธศาสนามีทัศนะว่า จุดมุ่งหมายของการศึกษานั้นเพื่อการพัฒนาศักยภาพ ของมนุษย์ให้สามารถดับทุกข์และพ้นไปจากทุกข์ได้ นั่นก็คือการกำจัดราคะ โทสะ โมหะ ซึ่งเป็นสาเหตุหลักของ ความทุกข์ทั้งปวงในชีวิตมนุษย์ ส่วนการศึกษาในจักรกวัตติสูตร คือ การเข้าไปถามปัญหาที่สมณพราหมณ์นั้น

เพราะการจัดการศึกษามีเป้าหมายเพื่อให้เกิดคุณธรรมโดยเฉพาะเมตตา เมื่อคนมีเมตตาแล้วการให้ทานเป็นต้น
ย่อมเกิดขึ้นได้ง่าย

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2534). **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปลชุด 91 เล่ม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- _____. (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพฯ: บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- พินิจ รัตนกุล. (2522). **ปัญหาจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน: ทศนะของนักศาสนา** ใน รายงานการสัมมนาจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- สมภาร พรหมทา. (2539). **ปรัชญาสังคมและการเมือง**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Nyanaponika Thera. (1996). **the Heart of Buddhist Meditation**. Kandy: Buddhist Publication.